

УДК 37.01/.09

Психосоціальна підтримка як складова державно-суспільно взаємодії в умовах воєнного стану

Антоніна Данко

науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою

Інститут педагогіки НАПН України,

м. Київ, Україна

Orcid ID:0000-0001-9551-4327

antoninadanko@gmail.com

Анотація.

У статті здійснена спроба визначення ролі партнерства між закладом освіти та державно-суспільними організаціями в наданні психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу (населенню, що постраждало від війни) в умовах війни та по її закінченню. Автор дослідив умови ефективного надання психосоціальної підтримки та особливості готовності держави протистояти труднощам сьогодення. Визначено, що основними шляхами реалізації даної проблеми є збереження та зміцнення психічного здоров'я дітей та відновлення соціальних зв'язків, створення безпечного освітнього простору з допомогою різних інституцій з надання психологічної підтримки на засадах партнерства.

У статті здійснено аналіз інноваційних практик та програм, онлайн та офлайн-ресурсів для кожного українця, котрі націлені на підтримку дітей та дорослих, а також навчальних проектів для психологів та освітян, які допомагають зрозуміти суть психосоціальної роботи, дають практичні навички для надання допомоги учасникам освітнього процесу та активно впроваджуються в Україні: програма Кращого Навчання (BLP), що впроваджується Норвезькою Радою у справах біженців; практичні навички

подолання стресу; психосоціальна підтримка дітей та дорослих від Асоціації інноваційної та цифрової освіти-курс; навчальна гра «КРОК»; безкоштовний онлайн-курс «Соціальне навчання та взаємодія в закладі освіти: навчання через гру для успішного майбутнього»; програма «Ти як?» створена за ініціативи О. Зеленської (містить пояснення стресу, реакцій на стрес та вправи, які допоможуть впоратись з різними емоційними станами).

Результати нашого теоретико-експериментального дослідження засвідчили, що психосоціальна допомога постраждалим внаслідок військових дій передбачає багатоплановість і комплексний характер роботи, вимагає координацію зусиль всіх учасників освітнього процесу, а також організацію міжсекторальної та міжвідомчої взаємодії між спеціалістами відповідних служб у забезпеченні повноцінної психологічної і соціально-педагогічної та психосоціальної допомоги.

***Ключові слова:** психосоціальна підтримка, педагогіка партнерства, державно-суспільна взаємодія, освітнє партнерство, учасники освітнього процесу, воєнний стан.*

Постановка проблеми. Педагогіка партнерства, психосоціальна та психолого-педагогічна партнерська взаємодія, постають актуальними проблемами нашого суспільства. Роль партнерства в часи війни та повоєнному періоді є надважливою, адже сприяє розширенню можливостей людини реалізувати свої права як громадянина світу, в якій країні вона б не знаходилась.

Одним із пріоритетів держави у разі виникнення надзвичайних ситуацій є захист і покращення психічного здоров'я та психосоціального благополуччя населення. Досягнення цих пріоритетних завдань вимагає скоординованості дій усіх урядових й неурядових організацій. [1, ст.11], а також закордонних партнерів. Міжнародна гуманітарна політика включає заходи щодо захисту життя, здоров'я і гідності людини, співробітництво у боротьбі з хворобами і голодом, у подоланні неписьменності і поширенні визнаних міжнародних стандартів у вихованні дітей та підлітків. Здійснюється на двосторонній і

багатосторонній основі, а також у глобальних масштабах (у випадках війн, епідемій, стихійних лих та інших екстремальних ситуацій тощо). В нашому випадку- це допомога біженцям, боротьба з тероризмом, психосоціальна підтримка сфери освіти та суспільства в цілому. [2]

Міністерство освіти і науки України активно співпрацює з офісом О. Зеленської, з міжнародними організаціями у вирішенні проблеми збереження психічного здоров'я українців, які постраждали внаслідок дій агресора. Для надання нашим громадянам повноцінного й ефективного доступу до психологічної допомоги створено Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (запущено телеграм-канал «Підтримай дитину», де розміщені прості рекомендації, ігри та розвивальні вправи, які можна виконувати у сховищі, вдома чи під час евакуації (аудіоказки, словесні ігри, завдання для артикуляційної гімнастики та інші корисні матеріали, які батьки та педагоги використовують в потрібний момент [3].

Аналіз останніх досліджень. Як показав аналіз літератури з даної проблеми, поняття психосоціальної підтримки у вітчизняних наукових дослідженнях розглядається в основному як допомога населенню через створення безпечних умов та навчання основ самодопомоги та підтримки ментального здоров'я, формування відчуття приналежності та відновлення соціальних зв'язків. Тож далі будемо намагатись дослідити наскільки держава готова боротись з цими викликами та які ресурси має вже зараз.

У часи війни в Україні важко переоцінити роль та важливість вчасного надання підтримки учасникам освітнього процесу, адже тривале перебування в ситуації стресу, різні травмуючі події, вимушене переміщення осіб та ще багато інших складних ситуацій, з якими стикнулася більшість українського народу, потребують підтримки в різних сферах, від матеріальної допомоги до підтримки на ментальному рівні. Унаслідок тривалої травматизації суттєво знижуються соціально-адаптивні можливості людей, втрачається колишній рівень особистісної цілісності, комунікативної компетентності, професійної

самоефективності, психологічного добробуту. Важлива роль для відновлення нормального стану відводиться електронній психологічній підтримці (в спільнотах соцмереж, на сайтах/форумах, у месенджерах, психологічних смартфон-додатках, відео-та аудіоплатформах типу Zoom і Skype та підтримці на місцях (офлайн) (М. С. Дворник). Тому важливим є вивчення готовності країни до надання такої підтримки своїм громадянам, зокрема учасникам освітнього процесу. [2, ст.6]

Від початку повномасштабного вторгнення багато громадських та державних організацій, як українських, так і закордонних створили потужну базу для задоволення цих потреб. Зокрема, в школах ефективно впроваджуються навчання по наданню психосоціальної допомоги всім учасникам освітнього процесу, надається матеріальна допомога закладам, які зазнали незначних руйнувань, відбудовуються знищені заклади освіти, проводиться постійний моніторинг потреб в освіті для забезпечення її ефективної роботи та підтримки. Освітнє середовище, за означенням Н.І. Лісової, зараз як ніколи раніше, потребує встановлення стійких партнерських стосунків й узгодженої взаємодії між учнем-учителями-батьками, адміністрацією, іншими учасниками освітнього процесу, місцевою спільнотою, закордонними партнерами, та є неможливим без урахування психологічних аспектів педагогіки партнерської взаємодії. Тобто, психосоціальна та психолого-педагогічна, державно-суспільна взаємодія постає як одна з найбільш актуальних проблем сучасного життя. Така співпраця має цінність не лише у період війни з російським агресором, а й з відновленням України після війни. [3]

Як засвідчує аналіз літературних джерел та власний досвід, психосоціальна підтримка та взаємодія різних інституцій задля її реалізації є надважливим завданням сьогодення. Діти-майбутнє нашої країни, її розвиток, визнання у світовій спільноті, тому вклад у збереження та відновлення соціальних зв'язків, психічного здоров'я, формування стресостійкості та можливості вільно та

безпечно почуватись її нащадкам є дуже актуальним завданням. Держава має робити все можливе аби задовільнити потреби населення в психосоціальной підтримці, що можливо завдяки внутрішнім ресурсам держави та готовності закордонних партнерів допомагати нам на засадах партнерства. Партнерська взаємодія – найвища форма взаємодії, модернізаційний механізм; це процес, на якому ґрунтуються соціальне партнерство в освіті, це фундамент, на якому будується демократичне управління, яке потребує нового менеджменту.[4, с.29]

Значення стресу, травмівних подій, психологічної допомоги, психосоціальной підтримки розкривають у своїх працях: В. Г. Панок, І. І. Ткачук, З.Г. Кісарчук, О.А., О.А. Ліщинська, О.П. Макарова, О.Л. Туриніна, В.Л. Зливков, С.О. Лукомська, О.В. Федан та ін. Зокрема, особливості психологічної допомоги постраждалим внаслідок військових дій описують О.П. Макарова та Т. Гурлева, З.Г. Кісарчук досліджувала психотерапевтичну роботу з постраждалими з проявами посттравматичного стресу [5], Романчук О. І. досліджувала психотравму та спричинені нею розлади: прояви, наслідки й сучасні підходи до терапії в період війни та післявоєнний період [6]. О. Плетка займався дослідженням психосоціальной підтримки підлітків, що пережили страхіття війни [7], О. Балакірева присвятила час праці, що стосується соціальной підтримки внутрішньо переміщених осіб [8], Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. досліджували психодіагностику особистості в кризових життєвих ситуаціях [8] та багато ін. О.Л. Туриніна описувала особливості посттравматичного стресового розладу та шляхи його психопрофілактики.

Отже, психосоціальна підтримка у вітчизняних наукових дослідженнях розглядається в основному як допомога населенню через створення безпечних умов та навчання основ самопомоги та підтримки, формування відчуття приналежності та відновлення соціальних зв'язків. Саме тому, важливо також приділити увагу ефективності наданої підтримки дітям різних вікових категорій

та освітянам, а також готовності держави протистояти викликам сьогодення, адже це дасть змогу коригувати та спрямовувати роботу туди, де її потребують найбільше.

Мета і завдання. Метою статті є визначення особливостей психосоціальної підтримки як складової державно-суспільно взаємодії в умовах воєнного стану.

Основні методи дослідження. В ході дослідження проведено змістовний теоретико-методологічний аналіз проблеми на основі вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури, її системно-структурний та проблемно-цільовий аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах військового стану в Україні, роль державно-суспільної взаємодії є ключовою, оскільки це можливість здійснювати цілеспрямований, комплексний і скоординований вплив на людину та суспільство загалом, ціллю якого є відновлення та підтримка соціальних зв'язків. За останній рік активно впроваджуються різноманітні освітні ініціативи, програми, спрямовані на надання психологічної та психосоціальної підтримки освітянам, батькам та звісно ж учням. Сфера освіти є ланкою, яка потребує постійної підтримки, адже вона надає дітям відчуття безпеки, повертає до звичного життя, дає можливість відновитись, завести нових друзів, гратись, творити, відпочивати та навчатись. Саме тому її збереження в стані ефективного функціонування є вкрай важливим.

Психосоціальна підтримка вже неодноразово описувалась як основна потреба українських дітей ще до початку повномасштабного вторгнення, а зараз стає ще більш затребуваною. Про це свідчать останні дослідження Міжнародної організації з міграції, Програми розвитку ООН та ЮНІСЕФ спільно з Центром сталого миру та демократичного розвитку проведені в 48 закладах освіти на територіях, близьких до бойових дій. Досліджували вплив конфліктів та інших мікросистемних ризиків на підлітків та їх вміння знаходити стійкість протистояти таким негативним впливам. Отримані результати показали, що конфлікт чи інші стресові чи небезпечні ситуації можуть призводити до

ментальних проблем (агресивність, підвищення тривожності, депресивні стани, ведення асоціального способу життя) та суттєво знижують якість життя та задоволення ним. Також дане дослідження показало, що підтримка з боку однолітків, батьків та вчителів, емоційний зв'язок зі школою, відчуття приналежності значною мірою допомагають справитись з різними негативними наслідками впливу таких конфліктів на дітей. Отже, заклад освіти відіграє важливу роль в формуванні резильєнтності, задоволеності життям учнів, і вчитель є тим, хто забезпечує відчуття згуртованості, приналежності, комфортного та безпечного середовища, в якому зростає вільна та ментально здорова особистість. Емпірична модель цього дослідження, разом з міжнародними дослідженнями показує, що перебування в зоні ризиків призводить до низки негативних наслідків, серед яких: зниження академічної успішності, зниження задоволеності життям, загострення поведінкових проблем, зменшення готовності бути мирним та активним громадянином своєї країни. [7, ст.9, 15]

О. Плетка зазначає, ПСП поділяється на рівні щодо формату та обсягу надання допомоги, а також залучення фахівців: безпека та базові послуги; підтримка на рівні громади, родини; цільова неспеціалізована підтримка. [7]

Як засвідчують результати опитування, сьогодні потребують психологічної підтримки учні (ті, що на окупованих територіях, що стали свідками жахливих подій; ті, що не почуваються вдома у безпеці; ті, що не мають змоги зараз спілкуватися з усіма членами родини; що втратили когось з родини чи друзів; ті, що покинули свій дім; ті, що перебувають у чужій країні тощо). Цю підтримку їм можуть надати психологи (але для цього має бути сформований запит у батьків і має знайтись психолог, що надасть цю допомогу), самі батьки (чудово, якщо у батьків є психологічна освіта або якщо вони цікавляться психологією, але так буває не завжди) та вчителі.[8] І чудово буде, якщо у всіх цих людей будуть потрібні знання та практика надання такої підтримки, це буде свідчити про часткову готовність держави протистояти змінам. Проте, для реалізації

цього в потрібних масштабах нам необхідно постійно співпрацювати один з одним, залучати закордонних партнерів та забезпечити доступ до інформації усіх членів суспільства (до інформації про курси, навчання, співпрацю, вакансії, книги, додатки, групи підтримки та інших ресурсів, що торкаються психосоціальної підтримки (розуміння емоційного стану людей, які пережили страшні психотравмуючі події та їх потреб). Варто не забувати, що оскільки не всі побували в пеклі війни, то і не зрозуміють тих, хто його пережив, тому першим кроком має бути донесення правдивої інформації про стан людей, які пережили сильні емоційні потрясіння та мають страх війни.

Аналіз теоретичних джерел та практичних надбань спеціалістів підтверджує важливу роль в умінні надати допомогу собі та іншим є новітні практики, які впроваджуються в нашій країні завдяки іноземним партнерам. Сьогодні в Україні працює багато організацій, які надають свою підтримку шляхом навчання вчителів, психологів, проводять заняття для дітей, надають матеріальну допомогу постраждалим, зокрема ВПО та сприяють поверненню до звичного життя тих, хто цього потребує. Багато психологів та вчителів пройшли та продовжують проходити навчання по наданні психосоціальної підтримки учням та батькам та знають, що ефективно це можна зробити, лише маючи достатньо внутрішнього ресурсу.

Нами здійснено аналіз інноваційних практик та програм, онлайн та офлайн-ресурсів для кожного українця, котрі націлені на підтримку дітей та дорослих, а також навчальних проєктів для психологів та освітян, які допомагають зрозуміти суть психосоціальної роботи, дають практичні навички для надання допомоги учасникам освітнього процесу та активно впроваджуються в Україні:

- Програма Кращого Навчання (BLP), що впроваджується Норвезькою Радою у справах біженців;
- ППД (перша психологічна підтримка). Управління стресом. Робота з панічними атаками (впроваджується Агентством ООН з питань міграції, за фінансової підтримки Бюро гуманітарної допомоги Агентства США з

міжнародного розвитку (USAID) та Уряду Великої Британії). Це курс для вчителів та психологів, де кожен знайде практичні справи для відновлення.

- Практичні навички подолання стресу; Психосоціальна підтримка дітей та дорослих від Асоціації інноваційної та цифрової освіти-курс;

- навчальна гра «КРОК», яка містить багато корисної інформації, сценаріїв розвитку подій в таких ситуаціях як: зустріч з незнайомцем, мовні проблеми, інклюзивність, торгівля людьми, образи чи приниження та ін. Під час проходження гри в нашій школі (№ 49 м.Києва), діти отримали змогу попрактикувати як їх рішення впливають на хід подій та зрозуміти як вони можуть впливати на почуття іншої людини та які емоції при цьому відчувають.

- Безкоштовний онлайн-курс «Соціальне навчання та взаємодія в закладі освіти: навчання через гру для успішного майбутнього».

- програма «ТИ ЯК?» створена за ініціативи О. Зеленської (містить пояснення стресу, реакцій на стрес та справи, які допоможуть впоратись з різними емоційними станами).

Як показує практичний досвід, користь та практичність програми в тому, що будь-хто може користуватись ним як тільки розуміє, що йому потрібна допомога, але сказати про це з певних причин не може. Даним додатком вже користуються учні та дорослі, які потребують підтримки. Ця програма свідчить про велику зацікавленість першої леді та її особисту включеність в роботу по збереженню психічного здоров'я населення, оскільки спрямована на надання допомоги як онлайн, так і офлайн та охоплює всі категорії населення. **Онлайн** підтримку як партнери програми надають такі організації та платформи:

- Центр допомоги врятованим-допомога для всіх, хто постраждав від війни; Платформа допомоги врятованим-містить ключові сервіси постраждалих від різних видів насильства в умовах війни;

- ГО «громадський рух «Жіноча сила України»-психосоціальна підтримка сімей військовослужбовців;

- БО «Фонд профілактики хімічних залежностей та СНІДУ»;
- Better Me-мобільний додаток з навичок самопомоги;
- 1+1 Медіа «Вулиця Сезам»-анімаційний освітній проєкт, який є частиною Sesame workshop;
- TEENTRGIZER-психологічні онлайн-консультації;
- Центр здоров'я та розвитку «Коло сім'ї»-академія стійкості;
- Психологічна допомога постраждалим від війни від БО «Майнді»;
- БФ «Ветеран хаб», на базі якого діє група підтримки «Жінки, які чекають»;
- «Поруч»-проєкт від ЮНІСЕФ з психологічної підтримки для підлітків, вчителів та батьків;
- «Розкажи мені»- інтернет платформа психологічної допомоги українцям.

Офлайн допомогу можна отримати від:

- ГО «Фонд Маші» для жінок та дітей;
  - «Коло сім'ї»-центр здоров'я та розвитку (для дітей, молоді, вагітних);
  - «Лісова поляна»-центр психічного здоров'я та реабілітації МОЗ України;
  - VETERAN HUB- простір для близьких захисників та захисниць та ін.
- Отож, бачимо, що держава докладє максимальних зусиль для того, щоб бути готовою підтримати всі категорії громадян, які мають потребу в психологічній, матеріальній чи психосоціальной підтримці. Це свідчить про правильний шлях та приклад для кожного, як потрібно об'єднуватись для нашої спільної мети- ПЕРЕМОГИ та відновлення ментального здоров'я населення. Кожен курс, кожне навчання, кожна година самоосвіти є цінними, оскільки запити сьогоднішніх учнів, батьків чи педагогів суттєво відрізняються від тих, що були раніше, тому потребують додаткової освіти психологів та кожного, хто цікавиться питанням психосоціальной чи психологічної підтримки. Це великий

ресурс, який зараз дає нам держава для можливості ефективно виконувати свою роботу та бути озброєними .

Доречно висвітлити зміст програми, яка впроваджена в багатьох містах та школах України завдяки Норвезькій Раді у справах біженців, програма, що має назву «Програма Покращення Навчання» (BLP), спрямована на вдосконалення освітнього процесу завдяки підтримці дітей у розпізнанні стресу та боротьбі з ним в умовах надзвичайної ситуації, покращенню здатності зосереджуватись та свідомій участі в освітньому процесі.

Дана програма пропонує просту систему психосоціальної підтримки, так званої «осередок відновлення», яку вони можуть використовувати щодня для сприяння відновленню дітей після травматичного досвіду та стресу.

BLP (Програма Покращення Навчання) сприяє розумінню вчителями та дітьми нормальних реакцій на страх і стрес, а також пропонує методи управління цими реакціями, у т.ч. легкі вправи для заспокоєння, які можна використовувати в рамках постійних занять у класі: заняття на розуміння стресу, вправи на відновлення, вправи для заспокоєння, уроки боротьби зі стресом, роботу з батьками для сприяння відновлення.

Оскільки, ми живемо та працюємо в надзвичайних ситуаціях, навчаючи дітей ми, освітяни, також вчимося розпізнавати власний стрес. Вклад в підтримку українських дітей Норвезької Ради у справах біженців (NRS), яка виявила ініціативу впровадити цю програму в Україні важко переоцінити, адже Програма Покращення Навчання вже дає позитивні відгуки від дітей, психологів та педагогів.

Вона включає 3 етапи підтримки, в залежності від складності ситуації:

ППН-1 (Програма Покращеного Навчання) - це загальний підхід ППСП (перша психосоціальна підтримка), заснований на проведенні занять в класі, підходить для великої кількості дітей. Ця програма доречна для застосування на будь-якій стадії нової або затяжної кризи, в різних умовах. Її також можна поєднати з іншими підходами психосоціальної підтримки. Учасники вивчають

методи самоконтролю, виконують вправи на розслаблення, спрямовані на зниження стресу, поліпшення самопочуття, концентрації уваги. Саме ця програма була впроваджена в багатьох школах м. Києва (зокрема в Спеціалізованій школі № 49 з поглибленим вивченням французької мови) та інших містах України та вже дала позитивний результат. Учні з радістю взяли участь в навчанні технікам самодопомоги та надали позитивний зворотній зв'язок (шляхом проведеного опитування серед тих, хто працював за програмою). Всі заняття спрямовані на розуміння стресу, того як він впливає на людину, як проявляється в організмі (фізіологічні та психологічні зміни). Також учні знайомились з поняттям «нав'язливі думки» та виконували вправи, під час яких мали змогу відчувати, що таке ці нав'язливі думки та їх вплив на життєдіяльність людини. Кожне заняття супроводжувалось рухливими вправами, вправами на баланс, відчуття власного тіла, пошук гармонії з собою та практичними вправами для самодопомоги в стані стресу. Звичайно, під час виконання вправ діти пригадували різні тривожні стани, які могли їх засмучувати, (іноді траплялись ситуації, коли дитина могла плакати, але це теж хороший результат, адже часто проявити емоції буває дуже складно через різні причини, а сльози являються першим кроком на шляху до звільнення від негативних думок та скупчення негативної енергії в тілі.), проте саме так вони навчались технікам самодопомоги, виконували спеціальні вправи для самозаспокоєння, спілкувались та розуміли важливість підтримки та правильних думок, налаштування на те, що зараз вони в безпеці, а хвилювання це лише залишки попередніх тривог.

Наступним кроком є Програма Покращення Навчання-2- призначена для роботи з невеликими групами дітей, які, додатково до стандартної програми навчання потребують психосоціальної підтримки та підтримки у навчанні. Ця програма підходить для раннього відновлення дітей та молоді, або у випадку тривалого вимушеного переміщення, коли умови для навчання стабілізувалися та впроваджуватиметься після впровадження 1 рівня. Може застосовується з

програмами неформальної та формальної освіти. Учасники освоюють техніки розслаблення та саморефлексії, а також опановують навчальні навички, спрямовані на поліпшення їх здатності концентруватися, більш ефективно навчатися та зосереджувати свою увагу на тому, що відбувається в класі.

I, нарешті ППН-3, найбільш спеціалізована програма з підходом, що може бути використаний для невеликих груп дітей, які страждають від хронічних симптомів посттравматичного стресу, особливо нічних кошмарів. Вона може бути інтегрована в програми неформальної та формальної освіти, де НРСБ (Норвезька Рада у справах біженців) має технічні можливості. Учасники дізнаються, як самостійно працювати із своїм стресом і знову здобути контроль над симптомами посттравматичного стресу. Коли ми перебуваємо в стані страху чи паніки, важливо вміти ідентифікувати свої емоції та знати техніки самопідтримки, самозаспокоєння. Впевнена, кожен, хто стикнувся з відчаєм чи горем, знає, наскільки важливо мати поруч людину, яка здатна повернути тебе до відчуття свого тіла, відчуття гармонії з собою.

Як засвідчує науковий та практичний досвід, власних ресурсів та партнерів готових надати свою підтримку українській сфері освіти досить багато та співпраця з ними базується на засадах партнерської взаємодії незалежно від того, хто та яку підтримку надає, адже запити є різні.

Значущим напрямком роботи є *психосоціальна підтримка дітей*, що постраждали внаслідок агресії росії проти України, адже діти, які зазнали стресу внаслідок конфлікту та кризової ситуації, часто мають труднощі з навчанням і шкільним життям. Вони переживають відчуття хаосу, втрату концентрації та погіршення пам'яті, що ускладнює їхню успішність у класі та підготовку домашнього завдання. Учителі, за підтримки батьків, відіграють важливу роль у нормалізації їхнього стану та відновлення для забезпечення можливості ефективно навчатися та розвиватися. [9]

Українська освіта зараз проходить трансформацію, всі учасники освітнього процесу тісно співпрацюють для отримання кращого результату в навчанні.

Активно впроваджується концепція «безпечної школи», яка включає в себе як захист та запобігання будь-яких загроз щодо дітей, профілактику порушення їх добробуту, так і готовність в разі небезпек чи надзвичайних ситуацій надавати допомогу, адже школа виступає установою, яка об'єднує місцеві громади, сім'ю, волонтерів надає ресурси для розвитку вмінь долати труднощі та формувати резильєнтність.

Саме в школі діти відчують себе краще, тому роль вчителів та керівників шкіл надзвичайно велика, вони мають продовжувати створювати безпечне середовище, простір, де кожен зможе проявити свої емоції, висловити почуття та отримати практичні поради по самодопомозі чи отримати таку допомогу від вчителя чи психолога закладу. Усе це сприятиме підтримці соціального благополуччя, адже привітна, дружня атмосфера робить процес навчання ефективнішим та покращує довіру між учнями та вчителями, створює базове почуття безпеки та позитивне мислення. У складних чи надзвичайних ситуаціях ці навички забезпечують відчуття базової довіри до світу, дозволяють контролювати свій стан (бути самоефективним), вчасно опанувати себе та співпрацювати з іншими дорослими, які можуть надати необхідну підтримку, не втратити відчуття приналежності та емпатійності тощо.

О.Л. Туриніна виділяє основні складники психологічної стійкості та гнучкості особистості при взаємодії:

- базова позитивна життєва позиція;
- оптимістична налаштованість, життєстійкість;
- навички та якості, що допомагають розв'язувати проблеми;
- соціальні зв'язки;
- самостійність, самоконтроль;
- наявність прагнень, орієнтація на майбутнє. [10]

Таким чином, аналіз ситуації сьогодення засвідчує, що війна спричиняє серйозну і довготривалу шкоду як системі освіти, так і суспільству в цілому. Йдеться передусім про порушення базового права кожної дитини на освіту.

Вчені та освітяни-практики до довготривалих негативних наслідків відносять: порушення циклів освіти; погіршення стану соціально-економічних інвестицій, зниження якості та актуальності вищої освіти, зниження ефективності проведення досліджень, продукування інновацій; психологічні проблеми, зокрема посттравматичний стрес та відмова повертатися до навчання тощо.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Теоретико-експериментальний аналіз літератури з проблеми державно-суспільного партнерства в сфері надання психологічної та психосоціальної підтримки дозволяє сформулювати висновки про те, що сфера освіти проходить новий етап трансформації та реформування, оскільки різні інституції об'єднались для взаємодопомоги всередині країни, суттєва підтримка надходить і від закордонних партнерів. Інноваційні практики, програми, проекти, метою яких є збереження та зміцнення психічного здоров'я, надання психосоціальної підтримки та відновлення соціальних контактів, активно впроваджуються та дають позитивні результати, але про повернення до звичного способу життя нам ще далеко.

Українська освіта вимагає більшої уваги до проблем в складні часи та прагне продовження співпраці впродовж тривалого часу, адже великі результати приходять лише через тривалу цілеспрямовану діяльність.

Освітяни України безперечно є незламними, оскільки працюють в умовах підвищеного ризику та надзвичайних ситуацій задля продовження навчання та підтримки розуміння в світовій спільноті, що український народ талановитий та наполегливий і працюватиме, навіть якщо прийдеться змінити місце чи країну проживання.

Результати нашого теоретико-експериментального дослідження засвідчують, що психосоціальна допомога постраждалим внаслідок військових дій передбачає багатоплановість і комплексний характер роботи, вимагає координацію зусиль всіх учасників освітнього процесу, а також організацію міжсекторальної та міжвідомчої взаємодії між спеціалістами відповідних служб у забезпеченні повноцінної психологічної і соціально-педагогічної та психосоціальної допомоги.

Особливої уваги в цей час потребують діти, адже в силу вікових особливостей вони часто не здатні самотійно справитись з різними життєвими ситуаціями чи емоційними станами. Завданням фахівців з психосоціальної підтримки є супровід учасників освітнього процесу від початку кризової ситуації до повного відновлення, тому співпраця між сім'єю дитини, закладом освіти та іншими організаціями є важливою умовою на шляху до відновлення. А завданням держави є - забезпечення освіти компетентними фахівцями в сфері психосоціальної підтримки.

Використані джерела.

1. Гусак Н., Чернобровкіна В., Чернобровкін В., Максименко А., Богданов С., О. Бойко Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс / Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко; за заг. ред. Н. Гусак // Навч.-метод. посіб. Нац. ун-т “Києво-Могилянська академія”. – Київ: НаУКМА. – 2017. – С. 92.
2. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації. – Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ. – 2017. – С. 216.
3. Лісова Н.І. Державно-громадське управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України: [монографія] / Н.І. Лісова. – Черкаси : Видавець Пономаренко Р.В. – 2018. – 360с.
4. Чижевський Б. Г. Вимоги законів щодо розвитку сфери науки та освіти. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том III:

Констатації та діалоги в просторі науки та освіти [колективна монографія] / [Наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Ужгород – Київ – Херсон : Посвіт, 2020. С. 301–321.

5. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавництво “Логос”. 2019. – 207 с.

6. Романчук О. І. Психотравма та спричинені нею розлади: прояви, наслідки й сучасні підходи до терапії. URL: https://i-cbt.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Romanchuk_PTSD.pdf.

7. Плетка О. Психосоціальна підтримка підлітків, що пережили страхіття війни/ Ольга Плетка. - Методичний посібник. – К.: Центр реадaptaції та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. – 54 с.

8. Балакірєва О. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні: швидка оцінка ситуації та потреб [Електронний ресурс] / О. Балакірєва // Вимушені переселенці в Україні: питання термінового та середньострокового реагування : мат. круглого столу (9 липня 2014 р.). – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html>

9. Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., & Шпарик, О. (2022). Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. Український Педагогічний журнал, (2), 5–18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18>.

10. Туриніна О.Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ.вищ.навч. закл. / О. Л. Туриніна. – К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2019. –160 с.

11. Йон-Хокон Шульц, Хелен Норгайм, Соня Гомез, Анеліз Оліз: Підтримка відновлення учнів у надзвичайних ситуаціях: навчально-методичний посібник. Арктичний університет Норвегії (Department of Education, University of Tromsø,

the Arctic University of Norway), «Norwegian Refugee Council», Осло, Норвегія. – К., 2023. 36 с.

References

1. Husak, N., Chernobrovkina, V., Chernobrovkin, V., Maksymenko, A., Bohdanov, S., Boiko, (2017), “Psychosocial support in emergency situations: the resilience approach”, in general ed. N. Husak, Educational method. Manual National “Kyiv-Mohyla Academy” University, Kyiv: NaUKMA, p. 92.
2. “IPC Guidelines for Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Situations”(2017), Kyiv: Univ. vyd-vo PULSARY, p. 216
3. Lisova, N. I. (2018). Derzhavno-hromadske upravlinnia rozvytkom zahalnoi serednoi osvity v malykh mistakh Ukrainy [State and public management of the development of general secondary education in small cities of Ukraine].
4. Chyzhevskiy, B. H. (2020). Vymohy zakoniv shchodo rozvytku sfery nauky ta osvity. Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy [Wimogi laws on the development of the sphere of science and education. Development of modern science and science: results, problems, prospects]. Kyiv – Kherson, P. 301–321.
5. Psykholohichna dopomoha postrazhdalym vnaslidok kryzovykh travmatychnykh podii: metodychnyi posibnyk [Psychological help to the victims as a result of crisis traumatic events: a methodical manual] / Z. H. Kisarchuk, Ya. M. Omelchenko, H. P. Lazos, L. I. Lytvynenko, L. H. Tsarenko; za red. Z. H. Kisarchuk. Kyiv : TOV “Vydavnytstvo “Lohos”. 207 s.
6. Romanchuk O. I. Psykhotravma ta sprychyneni neiu rozlady: proiavy, naslidky y suchasni pidkhody do terapii. [Psychotrauma and her disturbances: manifestations, consequences and modern approaches to therapy] URL: https://i-cbt.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Romanchuk_PTSD.pdf

7. Pletka O. (2022). Psykhosotsial'na pidtrymka pidlitkiv, shcho perezhlyly strakhittya viyny/ Ol'ha Pletka. - Metodychnyy posibnyk. – K.: Tsentr readaptatsiyi ta reabilitatsiyi «YARMIZ» – 54 s.

8. Balakireva O. (2014). Spektr problem vymushenykh pereselentsiv v Ukraini: shvydka otsinka situatsii ta potreb [Range of problems of internally displaced persons in Ukraine: quick assessment of the situation and needs]. Vymusheni pereselentsi v Ukraini: pytannya terminovogo ta seredn'ostrokovogo reaguvannya: mat. kruglogo stolu (9 lypnya 2014 r.) [Internally displaced persons in Ukraine: the matter of urgent and medium-term responses: Mat. round table (July 9, 2014)], available at: <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html>

9. Lokshyna, O., Hlushko, O., Dzhurylo, A., Kravchenko, S., Maksymenko, O., Nikolska, N., & Shparyk, O. (2022). Orhanizatsiia osvity v umovakh viiny: rekomendatsii mizhnarodnykh orhanizatsii. Ukrainskyi Pedahohichnyi zhurnal, (2), 5–18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18>

10. Turykina O. L. (2019) Psykholohiia travmuiuchykh sytuatsii: [Psychology of traumatic situations] navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl.– Kyiv: DP «Vyd. dim «Personal». [In Ukrainian].

11. Jon-Haakon Schultz, Helen Norheim, Sonja Gomez, Anelise Olise: Supporting the Recovery of Students in Emergency Situations: A Teaching and Methodological Guide. Arctic University of Norway (Department of Education, University of Tromsø, the Arctic University of Norway), "Norwegian Refugee Council", Oslo, Norway. - K., 2023. 36 p.

Antonina Danko,

**Junior Researcher of the Department of Economics and Management of
General Secondary Education, Institute of Pedagogy of the National Academy of
Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine**

**Psychosocial support as a component of public-social interaction under
martial law**

The article attempts to define the role of partnership between an educational institution and state and public organizations in providing psychosocial support to participants of the educational process (the population affected by war) during and after the war. The author examines the conditions for the effective provision of psychosocial support and the peculiarities of the state's readiness to face today's difficulties. The main ways to solve this problem are to preserve and strengthen children's mental health, restore social ties, and create a safe educational space with the help of various institutions providing psychological support on the basis of partnership.

The article analyses innovative practices and programs, online and offline resources for every Ukrainian aimed at supporting children and adults, as well as training projects for psychologists and educators that help to understand the essence of psychosocial work, provide practical skills to help participants in the educational process and are actively implemented in Ukraine: The Better Learning Program (BLP), implemented by the Norwegian Refugee Council; practical skills for coping with stress; psychosocial support for children and adults from the Association for Innovative and Digital Education course; the KROK educational game; a free online course "Social learning and interaction in an educational institution: learning through playing for a successful future"; the program "YOU ARE? " Program, that was created at the initiative of O. Zelenska (contains explanations of stress, reactions to stress, and exercises to help cope with different emotional states).

The results of our theoretical and experimental studies have shown that psychosocial assistance to victims of military operations involves a multifaceted and complex nature of work, requires coordination of efforts of all participants in the educational process, as well as the organization of intersectoral and interdepartmental interaction between specialists of relevant services in providing full psychological, social, pedagogical and psychosocial assistance.

Keywords: psychosocial support, pedagogy of partnership, state-society interaction, educational partnership, participants of the educational process, martial law.